

Visszatekintés a 175 éve született Sükei Károlyra¹

A *Pesti Napló* 1854. január 24-én az alábbi nekrológot közölte Gyulai Pál tollából:

„Engedje ön, tisztelt szerkesztő úr, hogy irodalmunknak egy újabb veszteségét jegyezzen föl becses lapjába. Sükei Károly Losoncon, hol az ottani ref. középiskolában a magyar nyelv és irodalom tanszékét volt elfoglalandó, e hó 18-án négy hétig tartó súlyos szenvedések után sorvadásban meghalt. Még ifjú volt, alig 29 éves, egyszersmind remények ifja. Lírai költeményei melyek részint egy füzetkében »Hulló csillagok« cím alatt jelentek meg, részint lapok és zsebkönyvekben vannak elszórva, gyöngédség és formatisztaság által tűnnek ki. Műfordításai Uhland, Hugo Victor, Moore, Shelley, Burns, Gogol, Thackeray után irodalmunk legsikerültebbjei közé tartoznak. Számos széptani cikkei és bírálati, melyek több lapban legnagyobb-részt álnév alatt jelentek meg, alapos tanulmányi- s ítészi hivatásáról tesznek bizonyosságot. 1847-ben az Életképek kritikai rovatát vitte egy darabig. 1847–1853-ban a Szépirodalmi Lapoknak mindvégig folytonos munkatársa volt, s az Újabbkori ismeretek tárá-ba számos cikket dolgozott. – Legújában egészen a műfordítás s a magyar irodalom történetének szentelte idejét, mely utóbbira már régóta nagy előkészületeket tett. Irodalmunk újabb történetét szándékozott kidolgozni Kazinczy kora óta, s jellemrajzokat, tanulmányt kísértetni meg egyes költők felett. Sokat hányódva az életben, küzdve a természet mostohasága- és sorsa szeszélyeivel, akkor kelle megválnia az élettől, midőn az némi nyugalmat, örömet látszék igényl...”²

Gyulai búcsúztatója irodalmunk egyik legkülönösebb alakját idézte. Rendhagyó volt elmés különcségével, gunyoros szellemességével, sokakat megbotránkoztató szokimondásával, az átlag fölé emelkedő műveltségével és fogékony kritikusai rátermettségével. Csoda-e, ha a közvélemény – ahogy Gyulai írta Szász Károlynak 1847. december 1-jén – „már elkárhoztatta s bolondnak címezé”. „Adott is rá okot” – tette még hozzá a jó barát jogos iróniájával. Pedig – idézzük tovább Gyulai Pál leveléből – „Sükey igen talentumos ember s máris annyi ismerete van az esztétikában, mennyi a magyar tudós világban kevésnek... de néha szeret zsenialitást affektálni és némelykor sarlatánoskodni...”³

Ez a rendhagyó – zavarában és indulatában dadogó – fiatalember a negyvenes évek közepén robbant be a forradalmat érlelő pesti szellemi életbe, amikor a jövőendő „márciusi ifjak” már készen álltak eltörölni mindent, ami avított és konzervatív, ami útjában állt a liberális gondolatot és a demokratikus jogegyenlőséget megvalósító történelmi-társadalmi haladásnak. Profétai hevületű lélek volt, a nagy francia forradalom poéta-örökösének rajongója. Victor Hugo műveinek egyik első magyarra fordítója, aki ott állt a márciusi 12 pontot fogalmazó forradalmár Vasvári Pál és Petőfi mellett.⁴

Bukarestben született, majd a nagyenyedi és a kolozsvári református kollégiumokban készült fel alkotói pályájára. Itt kötött barátságot Gyulai Pállal. Első írásait is Kolozsvárott jelentette meg, de 1846–47-ben már Pesten tűnt fel, majd hamarosan a pezsgő irodalmi, kulturális és politikai élet egyik főszereplőjévé lett. A Kazinczy Gábor, Erdélyi János és más neves személyiségek által fémjelzett Ifjú Magyarország csoportosulás demokratikus szellemisége lelkesítette, a felforrósodott napokban pedig a Petőfi vezette Pilvax-kör, illetőleg a Tízek Társasága vitte magával a tettek színterére. Így érthető, hogy 1847 júniusában, amikor Frankenburg Adolf átadta az *Életképeket* a Petőfi és Vasvári által vezetett fiataloknak, a lap szerkesztését pedig Jókainak, Sükei Károlyt is ott találjuk az új szellemű folyóirat vezetői és irányítói között.⁵ Vahot Imre és a *Pesti Divatlap*, valamint a *Honderű* által támadott, szerkesztőnek is fiatal, mondhatni kezdő Jókai – a kor kívánta ízléssel és felismeréssel – lapjának „teoretikusaként” azt a Sükeit vette maga mellé, akit Gyulaihoz hasonlóan ő is többször „zseni”-ként emlegetett. Itt az *Életképek* szerkesztőinek és munkatársainak körében a kritikai rovat vezetőjeként végre megkapta életének nagy lehetőségét. „Irodalmi ellenőr” címmel rovatot indított, amelynek már *Előtűjékoztatás* című írásában egész nemzedékére érvényes cselekvési programot adott.

„Mi a legújabb jelenkor gyermekei vagyunk, és szeretjük azt bűneiben is. Mert úgy vétkezni, miként a jelenkor gyermekei tudnak, csak a szép hellén világ dicső istenei valának képesek” – írta beköszöntésként, egyértelműen tudatosítva, hogy az itt emlegetett „vétkezés” a régi rombolása és az új építése. „Szeretjük pedig a jelenkort rontva teremtő romantikájával...” – írta alább. Ennek teremtő erejét keresve a népszellemtől lelkesült fiataltságot dicsőítette: „Hódolunk pedig ez iránynak egyfelől azért, mert bennünk, a fiatalságban fejlődött az idő kezdetén eszmei öntudatosságra. [...] Irányunk központja a népszellem” – tette még hozzá a reformkor szellemi-politikai szándékaival egybehangzóan.

A „népszellem” említése hegelianus indíttatásokat is feltételez, jelezve Sükei történetfilozófiai szubjektivizmusát, de ezt a „szubjektív mitológiát”, a másutt „közszellemhez” kapcsolt fejlődésképet ő nem a német filozófus rendszeréhez igazította, hanem a „népakarattal” azonosította. „Látjuk a népszellemet cselekvő életre ébredni – olvashatjuk a programadó írásban –, látjuk, hogy az akarata a kezdeményezés, és az akarat új eget, új földet teremtő erőhatályának szimbolikája nekünk – mitológiánk.”⁶

A Jókai szerkesztésével megújult *Életképek* Sükei által itt megfogalmazott programja természetesen tovább szította a vitákat a különböző lapok, de tulajdonképpen a különbözően elgondolt irodalmi programok között. A vitára Sükei igazában csak az Erdélyi János szerkesztette *Szépirodalmi Szemlét* méltatta, amelyben szerinte nem tűnik fel legalább a „félműveltség”, a „félértelmesség”, ami a *Honderűt* és a *Pesti Divatlapot* jellemezte. A *Szépirodalmi Szemlével* folytatott vita alkalmat adott a program politikai és filozófiai motívumainak finomítására. Sükei „Irodalmi ellenőr”-e az *Életképek* négy számában boncolgatta tovább a fiatal irodalom programját.

A cikksorozatnak a *Rendszeresség* alcímet viselő fejezetét emeljük ki – más méltatókhoz hasonlóan. Sükei itt egyértelműen a politikától ösztönzött irodalmi tendenciózusság létjogát hirdette, és lényegében Erdélyi János felfogásával összhangban jelentette ki, hogy a „nemzeti és népi elem egységében” kialakítható az „új organizáció”. A klasszikán túllépett Erdélyihez hasonlóan ő is vállalta az egyetemes emberhez elvezető egyénit, a népi-nemzeti indíttatást, de nem mondott le a „közakaratt”, a

„közhit” fontosságáról. Ez nála akcióprogram volt és nem esztétikai alapelv, ahogyan Erdélyi János felfogta az egyedit, az egyénit az eszményi mellett. „Az pedig egyáltalában ne higyjétek, hogy ez által a tisztán emberi kockázatva van – írta fejtegetéseiben. – Ugyanis mi a tisztán emberi? *a szabadság*. S mi a szabadság egyéb, mint az ember azon saját cselekvősege – melyre támaszkodva – teremti önmagát és saját világát?... úgy állítjuk elő a tisztán emberit, ha az *egyénben a cselekvő embert valósítjuk.*”

Mint látható, az Erdélyi–Sükei-vita tulajdonképpen kölcsönös félreértésen alapult, hiszen ugyanazon fogalom Sükeinél szociális, társadalmi, politikai tartalmú – nem az egyéni és eszményi széptani alapkérdést érinti –, míg Erdélyinél esztétikai alapelv. Sükei sem tagadta az egyéni fontosságát, s bár ő sem értette világosan Erdélyit minden vonatkozásban, a cselekvő társadalmi-politikai elkötelezettséggel túl is lépett a *Szépirodalmi Szemle* kritikusanak nézetein. Egyéniségére, ironiájára azonban igen jellemző az, ahogy a vitát lezáró *Visszaigazítás* című cikkét befejezte: „Spinoza e fenséges életelvét ajánlom Erdélyinek: Mielőtt az embereket megtámadnátok vagy ki-nevetnétek, igyekezzetek őket megérteni.”

Sükei Károly az egyre inkább felgyorsuló, a forradalom felé haladó években, hónapokban az *Életképek* mellett más egyesületekben és lapokban is aktívan szerepelt. 1848 márciusában a Pilvax-kör tagjaival részt vett az események irányításában, Petőfi, Vörösmarty, Táncsics és Nyáry Pál mellett tagja volt annak a Választmánynak, amely 1848 májusában–júniusában a Kormány lapjának minősülő *Nép barátja* című lap létrehozására alakult. Neve olvasható a Madarász fivérek lapjában, a *Nép-elem* címűben is: ő is aláírta az Egyenlőségi Társulat 1848. június 26-áról keltezett, és a lap július 4-i számában közzétett programját, követelve ismételten a márciusi 12 pontba foglalt polgári demokratikus célok maradéktalan megvalósítását. A szabadságharcban először honvédként, majd Perczel Mór egyik segédtisztjeként harcolt.⁷ A világosi fegyverletétel után néhány hónapig bujdosásra kényszerült. Bár 1850-től ismerjük sikertelen lapalapítási kísérletét – „Pesti Füzetek” lett volna a lap címe – igazában csak 1851-től tért vissza az irodalmi közéletbe. 1851–52-ben újra lapengedélyért folyamodott eredménytelenül – ekkor „Szépirodalmi Hetilap” címmel –, közben mindent megtett verseskötetének megjelentetéséért. Gyulai Pál 1851. április 26-i, Szász Károlyhoz írt levelében említette végül, hogy „Sükei »Hulló csillagai« már a cenzúráról is kijöttek”. Gyulai a megjelent kötetéről terjedelmesebb, kéziratban maradt kritikát is írt, de már ebben a levélben félig tréfás megjegyzést tett a „három ív szerelmes versről”: „A rettenthetetlen cynicusból nyögő trubadur lett!”⁸

Sükei ezekben az években meglehetősen zaklatott életet élt. A forradalom és szabadságharc után szétesett irodalmi-publicisztikai közéletben is nehezen érvényesült, valószínűleg egyre súlyosabbá váló betegsége is űzte-hajszolta egyik helyről a másikra. Gyulai Pál és Lévy József, illetve Gyulai és Szilágyi Sándor levelezéséből ismerhetjük ekkori sikereit és sikertelenségeit. Gyulai ekkor az erdélyi Gernyeszegen (Marosvásárhelytől 14 kilométerre) a Teleki-kastélyban, gróf Teleki Domokos titkáráként és a család mindeneként készült a pesti visszatérésre és a Petőfi-epigonok elleni kritikai harc megindítására.⁹ Ugyanebben az időben Lévy József és a szerkesztő-barát Szilágyi Sándor Pesten keresték helyüket.

Lévy 1851. július 3-án arról értesítette Gyulait, hogy Szilágyi „országboldogító” *Pesti Füzetei* is megjelennek a napokban. „Kritikai rovatát Sükey viszi” – írja. Máskor arról számol be: „Sükei Apátfalvára ment (Borsodba) Földvári pocellángyarába”

(1851. augusztus 8.) és panaszkodott, „meg akar örülni, azt mondja; vagy visszajön, vagy Gömörbe megy. Költeményeket fordít németre... Pákh és Rád azt mondják, hogy a felfogás classicus, de a németiség borzasztó... német közönség kezébe adni lehetetlen...” (1851. szeptember 6.); „Sükei a mint hallom néhány nap múlva itt lesz; megunta a falusi életet. Nekem ugyan azt írta a minap, hogy Gömörbe megy...” (1851. szeptember 28.)

Gyulai a Szilágyi Sándorhoz írott levelekben – például 1852. február 8-án, majd május 1-jén – többször érdeklődött Sükei után. Ezekből ismerjük azt a különös affért 1852 áprilisából, amely oly jellegzetesen megvilágítja írónk egyéniségét. Sükei egy glosszában „vitelt” – ahogy a korabeli beszámolóban olvassuk –, enyhe gúnnnyal megcsipkedte Dobsa Lajos színműveit, mondván, hogy az író hőseit a „valószínűségeen csupán átbukfencezteti”. A sértést pofozkodás követte egy vendéglőben. „Szegény Károly” – írta Gyulai, de Dobsa sajnálatra méltóbb, hibás is, mert egy súlyosan beteg embert ütött meg.¹⁰

Az ötvenes évek első felének lapalapítási áradatából Szilágyi Sándor *Pesti Röpívek* címmel kiadott vállalkozása mellett – ennek mértékadó cikkei ugyancsak Gyulai és Sükei írták – igényességével a Pákh Albert által szerkesztett *Szépirodalmi Lapok* vált ki.¹¹ Pákh – aki Petőfinék és Gyulainak egyaránt jó barátja volt – már 1851-ben hívta vissza Gyulait Gernyeszegről, de lapját csak 1853 legelején sikerült elindítania. A *Szépirodalmi Lapok* első száma 1853. január 2-án jelent meg, és hat hónapon keresztül hetente kétszer, vasárnap és csütörtökön került az egyre kisebb érdeklődést mutató olvasók kezébe. A lapot igényessége, szigorú mértéke, esztétikai-elméleti cikkei és vitái, a széles közönség körében kedvelt petőfieskedők következetes bírálata nem tették népszerűvé – azt is lehet mondani, hogy az adott viszonyok között az olvasóközönség nem volt eléggé érett egy hasonló vállalkozás elfogadására.

Pákh Albert színvonalas lapjának kritikái gyakorlatát az álnépiesség ellen következetes harcot folytató Gyulai Pál mellett a vele nagyjából azonos nézeteket valló Sükei Károlyra építette. Sükei teljes névvel aláírt, vagy álnévvel és csupán „S” betűvel jelzett cikkei és kritikái a *Szépirodalmi Lapok*ban azt mutatják, hogy az *Életképek* óta eltelt évek nem változtatták meg elveit és nézeteit. Kritikai szellemének rugalmasságát és az adott történelmi kor kívánalmaihoz igazított kritikai gyakorlatának korszerűségét mutatja az az árnyalt szemlélet és hangnem, melyeket írásai tartalmaznak, illetve sugároznak. Amíg a forradalom előtt a „népakarat”, a „közszellem” szociális forradalmiságát hirdette romantikus pátosszal, az irodalom feladatául jelölve ki a társadalmi változások eszmei előkészítését, most a tendenciózusságot megőrizve másokhoz hasonlóan az egyetemes „nemzeti” ügy szolgálatát szorgalmazta ő is; a szociális kérdéseket háttérbe szorító „önfegyelem”, „összhangzat”, „súlygyen” szelvényében, ami együtt járt az erkölcsi eszményítéssel, a mívés esztétikai megformáltsággal, a külföldi irodalmak tanulmányozása nyomán is kiépülő realizmus lélektaniségének hangsúlyozásával.

Sükei az ötvenes évek elején is ellenérzésekkel viseltetett a rendszerbe merevedett német „műphilosoph” esztétikával szemben. Ez már az *Életképek* időszakában is alapelve volt, amikor a Fiatall Magyarországi tagjainak nemzedéki öntudatával a gyakorlati hatású francia romantikát részesítette előnyben. A francia eszményképek azonban kiegészültek az angol és orosz példákkal, tulajdonképpen a realizmus különböző változatainak vállalásával. Nem lehetett véletlen, hogy ez az igény poten-

ciálisan már akkor létezett Sükei szemléletében, amikor Thackeray a *Hiúság vására* című regényét magyarra fordította, majd igazolta 1853-ban, amikor Gogol *Egy kép a régi jó időkből* című novellájának fordítását publikálta a *Szépirodalmi Lapokban*.

Elvekben és gondolatokban leggazdagabb írása, a *Szépirodalmi Lapokban* a folytatásban megjelent *Kritika és művészet* című tanulmánya, az álnépies epigon költészet elleni harc jegyében fogant, annak kritikai elveit ostromozva a „nemzeti” korszerű tartalmát és művészi megvalósításának esztétikai minőségkövetelményét fogalmazta meg. „...Hogy valamit édig magasztaljanak, nem szükség más kritériummal bírni, csak »sujtásos« legyen – írta. – Az ily kritika igaz, hogy a legkönnyebb dolog, de miként a művészetnek, úgy a nemzetiségnek is kárára van. Mert valamint egyfelől igazság az, hogy a művészet nem lehet más, mint nemzeti, úgy másfelől a nemzeti irány csak úgy maradandó és életrevaló, ha képes a művészet formáival lehetőleg összesimulni...” Olyan „tapasztalati”, „műtörténeasz” kritikát sürgetett, amely a nagy költők műveiből fejt ki a művészet eszményeit, törvényeit. Szerinte addig is az volt a kritika népszerűtlenségének oka, hogy „nem nemzeti költőink műveiből, mint történeti tényekből indult ki”. Számára viszont – Gyulai Pállal egyetértően – Petőfi és Arany voltak a követendő példák, „kiknél a népies költészet, mint általános érvényű tény jelent meg”. Nem zárkózott tehát a szűken értelmezett népiesbe vagy nemzeti-be: ő is a lélektanilag hiteles ábrázolásban látta az „egyetemes emberi” költészet megvalósítását. A romantika német teoretikusának, Schlegelnek szavait idézte: „Minden halhatatlanságra törekvő költőnek oly motívumokra kell építeni, melyek mindenkor érthetők maradnak, mivel nemcsak egy korszak erkölceiben, hanem az emberi természetben gyökereznek.”

Mindez rangos környezetben fogalmazódott meg. Nemcsak Pákh Albert és Gyulai Pál fémjelezték ezt a rangot a *Szépirodalmi Lapoknál!* Szerepelt a lapban Arany János, Petőfi, Tompa, Erdélyi, itt jelent meg Kemény nevezetes tanulmánya is, az *Eszmék a regény és a dráma körül*. Spektruma meglehetősen széles volt, ennek bizonyosságaként példaként idézhetünk a lap rövid történetét feldolgozó Törő Györgyi tanulmányából is: „A nemzeti jelleg keresése kelti fel az érdeklődést az összehasonlítás alapul szolgálható többi népek költészete iránt. Erdélyi János svéd, skót, dán balladákat fordít, Hunfalvy János hosszú idézetekkel illusztrált ismertető tanulmányt közöl a *Kalevaláról*, de felébred a figyelem a velünk együtt élő népek, elsősorban a szlovákok költészete iránt is. Szeberényi Lajos öt szlovák népdalt közöl és arra figyelmeztet, hogy elsősorban a velünk együtt élő népek költészetének megismerése fontos. Hasonló gondolatot fejez ki Atádi Vilmos pár héttel később közölt cikke is: ne csak nyugatra tekintsünk, hanem ismerjük meg a velünk élő nemzetiségiek irodalmát. Ez közelebb hoz egymáshoz bennünket, de azért is hasznos, mert meglátjuk, melyek a sajátosan magyar vonások, melyek azok, amelyek közösek.” A külföldi szerzők közül találkozunk még Béranger, Dickens, Heine, Victor Hugo és Thackeray nevével. Pákh szépirodalmi műveket is közölt – így jelent meg a *Szépirodalmi Lapokban* Sükeinek egy verse is, ami arra vall, hogy mindvégig ott éltek benne a lírikus ambíciók is.

A költő Sükeit alig méltatta irodalomtörténetünk. Máig a jó barát és eszmetárs Gyulai Pál bírálata az egyetlen, amely eligazít bennünket. Ma úgy gondoljuk, hogy Gyulainak ez a kéziratban maradt, és csak 1934-ben közzétett bírálata egészében helyesen ítéli meg Sükei egyetlen verseskötetének, a *Hulló csillagok* címűnek értékeit és gyengéit. Sorait el is küldhette Szilágyi Sándornak, aki ezekben a hónapokban külön-

böző kérészetű lapoknál volt érdekelt, bár a *Pesti Röpviek* után külön lapengedélyt már nem kapott. (1851-ben *Nagyenyedi Album* címmel irodalmi évkönyvet adott ki, melynek II. kötetét a rendőrség elkobozta.) Szilágyi helyzete alapján nem tudjuk egészen bizonyosan megítélni, hogy Gyulai milyen fórumokon kívánta megjelentetni bírálatát, de 1852. január 15-én már levélben kérte Szilágyit: „A Hulló csillagok bírálatát ki ne add!” Itt magyarázattal is szolgált, mondván, hogy az egész cikk „rosszul van írva, idejét is múlta”, és ígérte, hogy majd újat ír, mert „ez semmit sem ér”. Február 8-án újra kérte, hogy „a Hulló csillagok bírálata maradjon el”, majd május 15-én már kissé ingerülten írta Szilágyi Sándornak: „A Hulló csillagok bírálatát sehol ne add ki. Igen megbosszantanál.” Így maradt tehát kiadatlan Gyulai emlékeztető kritikája, amelynek valószínűleg nem is készült el újabb változata.¹²

„E füzetke kedves tünemény s költeményeink közt, midőn egy vad csorda barbarizmusa fenyegeti költészetünk, kétszerte megérdemli, hogy ismerjék és olvassák” – kezdte bírálatát Gyulai, utalva a tehetségtelen népies epigon költők fenyegető jelentkezésére. Szerinte Sükei verseiben emlékek, vágyak, ábrándok ébrednek, egy csalódott lélek ábrándjai, aki visszaálmodja magát első ifjúságába. Nem a valóságos élményekről szólnak a versek, hanem a múlt álmairól és a jövő ábrándjairól. Mindez tehát nem való, hanem önámítás, hiányzik a lelkiállapot tiszta öntudata, ezért a költő érzéseket színlel, másutt „alaktalan homályba merül”. Így sokszor hiányzik az érzés mélysége, a képzelet ereje, az eszmék gazdagsága.

A szigorú kritikus ugyanakkor mértéktartóan elismerését, dicséretét is kifejezte: „A rejtelmes pillanatok, egy-egy tűnő álm varázsa, az ábránd szimbolikus rajzai, a szomjú esengés és gyöngéd melázat meglepő bájjal bírnak, mit emel a sokhelyütt sikerült tiszta dal-alak.” Kiemelte Sükei költészetét a forradalom után elsekélyesedő átlaglírát egészéből: „Éppen, mert elfogulatlanul igyekeztünk ítélni, ajánljuk még egyszer e füzetkét a közönség figyelmébe. A forradalom után föllépett költők közül csak Sükeit lehet üdvözölnünk. Ez ugyan rá nézve nem nagy bók, mert többet érdemel, de nekünk öröm, mert a szerencsétlen furulyások naponként növekednek, s türelmünk bosszankodássá s haraggá kezd válni.” Úgy tűnik azonban, költői invenciója inkább ígéret maradt. Villanásnyi értékeit ott látjuk, amikor megkapó őszinteséggel szólal meg nála a sóhajtásnyi vágy (például *Ágról ágra...* című dalában).¹³

Sükei Károly a *Szépirodalmi Lapok* megszűnése után – 1853 júniusának végén – egyedül maradt. Kortársi emlékezés szerint „...gyógyíthatatlan betegségétől hajtva általában az ország legkülönbözőbb vidékein kóborászott...” Nem tudjuk pontosan, hogy Pestről eltávozva 1853 nyarán merre járt az országban, csupán arról van tudomásunk – Böszörményi István kutatásai nyomán –, hogy ez év szeptemberében a pesti költőtárs, Lisznyai Kálmán ajánlotta a losonci gimnázium „szónok-költészeti” tanszékére tanárnak, az onnan eltávozott Bulcsu Károly helyére, s Kemény Zsigmond, Eötvös József, Csengery Antal és Szemere Pál is támogatták az állás elnyerésében.

Sükei losonci működését azonban nem kísérte siker. Pályázata 1853 októberében került az iskolai választmány elé, meg is választották ideiglenesen. Tekintve azonban, hogy az 1848–49-es ténykedéseit végül nem tudta az iskola vezetői számára megnyugtatóan tisztázni, beteg is volt, a tanítás megkezdésétől is húzódozott, 1854 januárjában – a jelek szerint kölcsönös akarattal – fel is mentették. Még jutalomként

is fogadhatta a számára kiutalt 75 ezüst forint végkielégítést – amelybe a korábban juttatott 1 öl tűzfát már nem számították be...

Ez a furcsán-kurtán végződött tanárság azonban már csak a sors fintora volt. A magyar irodalomnak ez a különöc vándora ekkor már készült az utolsó, leghosszabb útra: egyedül, pályatársaktól és barátoktól elhagyatva 1854. január 18-án halt meg.¹⁴

1 Az itt közölt megemlékezés hosszabb előadásként hangzott el Losoncon 1995. március 15-én a Csemadok Losonci Alapszervezete és a Csemadok Területi Választmánya által rendezett ünnepeken. Az előadás célja elsősorban a nemzeti ünnep alkalmából a hagyományos Kármán Napok egyik rendezvényén megjelent losonci magyar közönség előtt elhangzó ünnepi tisztelgés volt, reformkori irodalmunk Losoncon elhunyt jeles személyiségének emléke előtt. A Sükei Károly munkásságáról és életéről szóló eddigi ismereteket azonban kiegészítettük a helytörténettel foglalkozó losonci kutatók által feltárt és közölt szakmai adatokkal.

2 GYULAI Pál, *Sükei Károly* (Nekrológ), Pesti Napló, 1854. január 24., 5. évf., 19. sz. = GYULAI, *Bírálatok, cikkek, tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 1961, 219., sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta BISZTRAY Gyula és KOMLOS Aladár.

3 *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*, Bp., Akadémiai, 1961, 34., sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta SOMOGYI Sándor.

4 Sükei Károly munkásságának történeti szerepéről: *A magyar irodalom története*, 3. kötet, Bp., Akadémiai, 1965, 667–671., 691–711.

5 *Az Életképekről és benne Sükei kritikaelméleti tevékenységéről: A magyar sajtó története*, I. Bp., Akadémiai, 1979, 618–640., szerk. KÓKAY György. – *A magyar kritika évszázadai I. Irányok*, Bp., Szépirodalmi, 1981. – TAMÁS Anna, *Az Életképek (1846–1848)*, Bp., Akadémiai, 1970 (Irodalomtörténeti Füzetek).

6 Sükei Károly esztétikai és filozófiai nézeteiről: NAGY Endre, *A magyar esztétika története. Felvilágosodás és reformkor*, Bp., Kosuth, 1983, 509–518. – FORGÁCS László, *Ünnep után*, Bp., 1960, 72–86.

7 A korabeli sajtóról és szellemi mozgalmakról részletesen beszámol *A magyar sajtó*

története I. című, már idézett kiadvány. Lásd az 5. sz. jegyzetet.

8 *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*, 71.

9 Lásd erről bővebben: SOMOGYI Sándor, *Gyulai és kortársai*, Bp., Akadémiai, 1977, 100.

10 Gyulai Pál, Lévy József és Szilágyi Sándor hivatkozott levelei: *Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig*.

11 *A Szépirodalmi Lapokról: A magyar sajtó története II/1. 1848–1867*, Bp., Akadémiai, 1985, 426., szerk. KOSÁRY Domokos és NÉMETH G. Béla. – TÖRŐ Györgyi, *Szépirodalmi Lapok*, It, 1958, 418.

12 Gyulai Pál kritikája Sükei Károly verseskötetéről: GYULAI Pál, *Bírálatok, cikkek, tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 1961, 14–18. Az idézett kritika sorsáról e kiadvány jegyzetei között az alábbiakat olvashatjuk: „Sükei Károly: Hulló csillagok. (1851). GyP 1851. június 10-én küldte el e bírálatot Lévyhoz, mint a PN munkatársához, de cikkét sem PN, sem Vahot Imre lapja, a Remény nem volt hajlandó közölni. A kéziratban maradt bírálatot Papp Ferenc tett közzé az ItK 1934. évf. 68–72. lapján”. I. h., 635. – Sükei verseskötetét és Gyulai bírálatát – egyaránt értéktelenné minősített SOMOGYI Sándor, *Gyulai és kortársai*, i. h. 104–106.

13 A költő Sükei jellemzésére idézzük a Gyulai Pál bírálatában szereplő versek egyik szakaszát: „Köd borult a tónak tükörére. / Köd borult a bércek tetejére; / Majd a köd, miként a lenge fátyol, / Meg-meging a szellő sőhajától, / S látni a tó tükörét, s a bérceket, / Mint szívemben az örök hűséget / Ábrándja közt játszi szerelemnek... / Angyalom! csak téged szeretlek.”

14 Itt mondunk köszönetet Czirják Barnának, s főképpen Böszörményi Istvánnak, akiknek segítségével nélkül összeállításunk hiányos lett volna. Böszörményi a *Nógrádi Szó* című

hetilapban közölte folytatásokban a losonci református gimnázium történetét. Tőle tudjuk, hogy a teológiai és jogi képzettséggel is rendelkező, 1849-ben hónapig főhadnagyként Komáromban kapitulált Bulcsu Károly (1823–1865) 1853 szeptemberében mint a „szónok-költészeti osztály oktatója” hagyta el a losonci gimnáziumot. „A megürült tanszékre – olvashatjuk Böszörményi történeti összefoglalójában – »Lisznyai Kálmán úr levelében... bizonyos Sükey Károly nevű ref. ifjat ajánl Pestről, mint olyat ki épen e szakban elegendő képzettséggel bír s hajlandó is e tanszékét elfogadni...» Sükei losonci tartózkodásáról a helytörténész a továbbiakban a következő összefoglalást adja: „Sükey Károly – 1823(24?)–1854 – Bukarestben született, nagyenyedi, kolozsvári tanulmányai után került Pestre, ahol mint költő, hírlapíró, kritikus, Petőfi és Jókai barátja, a Pilvax törzsvendége, a forradalom előkészítőjévé, cselekvő résztvevőjévé vált. A szabadságharcban Perczel tábornok hadsegédeként szolgált. 1851-ben jelent meg egyetlen verseskötete, címe »Hulló csillagok« [...] Számos pesti lapnak volt munkatársa, nyelvtudását kamatoztatva Hugo, Shelley, Burns, Gogol és mások műveit fordította. Jelentkező betegsége, anyagi gondok, a hajdani baráti kör hiánya, a Bach-korszak nyomasztó légköre megviselték, és Pest elhagyására készítették. Egy lapban olvasta a losonci gimnázium hirdetését, és jelentkezett a tanári állásra. 1853 októberében kerültek az iskolai igazgató választmány elé »Sükey Károly úrnak szak-képzettségéről szóló bizonyítványai B. Kemény Zsigmond, B. Eötvös József, Csengery Antal és Szemere Pál uraktól, mellyek... tanúsítják, hogy nevezett... a Szónoklat-költészeti tanszékre teljes kiképzettséggel bír... ezen szép bizonyítványok nyomán«, és mert egy hónappal a tanévkezdés után »az 5. és 6. osztály rendes tanító nélkül tovább nem lehet«, megválasztották Sükeyt, de csak ideiglenesen, figyelmeztetve őt, hogy »politikai magaviseletére vonatkozó bizonyítványát« is be kell mutatnia. Ezt ő meg is ígérte, de az igazgató választmány későbbi felszólításai

ellenére sem tudott »lojális magaviseletről bizonyítványt prezentálni«, ami 1848/49-es ténykedését ismerve érthető is. Decemberben másra is figyelmeztetni kellett Sükeyt, arra, hogy a tantervben előírt »alkalmazott mértan« tanítását »múlhatatlanul kezdje meg«. 1854 első hónapjában összecsaptak a hullámok a szerencsétlen költő-tanár felett. A január 4-i igazgató választmányban felolvasott Sükey nyilatkozata, miszerint, »ha az új év első napjáig politikai bizonyítványát meg nem szerezhethné, maga felhívja az Igazg. Választmányt, hogy jövő iskolai második félévre helyette más tanárról, ki... jobban megfelelhetne, gondoskodjék...« Ugyanakkor megállapított, hogy Sükey »olgy súlyos betegségben szenved, mellyből kigyógyulása nem hamar remélhető, ezen körülményeknél fogva önkénynt megszűnik tanár lenni...« Az így megürültnek nyilvánított 5. 6. oszt. tanszékéhez fűződő 24 tanóra betöltésére megtertek a szükséges intézkedéseket. Január 5-én végleg »lerendezték« Sükey ügyét, »fáradtsága megjutalmazását illetőleg [...] 1853 Nov. első napjától – 1854. Febr. első napjáig négy hónapra 75 ezüst forinttal s a féltanévre esendett mindkét osztálybeli tandíjjal jutalmaztassék, a már eleve kiadott 1 öl tűzifa nem jövén számításba...« Ez ugyan humánus, méltányos intézkedés volt, a kiutalt pénz azonban már csak Sükey temetési költségeit fedezhette... 1854. január 18-án bevezette rövid földi, és még rövidebb losonci szereplését. Sírköve a református temetőben áll.”

Végezetül itt említjük meg, hogy a Gyulai Pál nekrológiájában is említett Steller Antal, aki Sükey Károlyt utolsó óráiban ápolta, losonci ügyvéd volt. 1845 nyarán ő látta vendégül és kalauzolta Losoncon a két hétig ott időző Petőfi Sándort. Barátságuk 1844-ben, Steller Antal pesti tartózkodásának idején született. Minderről részletesen olvashatunk az 1995. március 15-én Losoncon megjelent Emlékönyvben: *Petőfi Losoncon*. Petőfi Sándor losonci látogatása 150. évfordulója alkalmából összeállította BÖSZÖRMÉNYI István. Kiadta a Csemadok Losonci Alapszervezete és a Területi Választmány.